

Flumbort Rita

A zalai Devonshire¹

— Gondolatok egy Janus-arcú tájról —

Itt az ország délnyugati végén Zala éppen olyan szép és titokzatos, mint amennyire a devoni környék Délnyugat-Angliában. Hogyan találtam rá a kapcsolatra, mely e két távolinak tűnő különleges tájat összeköti egymással? Nos a gyakran Zalán át tett utazásaim élményéből született az ötlet, de bevallom főként a fantázia vezetett abban, ahogy a két vidéket öntörvényűen összehasonlítottam.

(Ezért az alábbi sajátos megközelítést sem kell túl komolyan venni!)

Ez az óhajtott összekötő láncszem pedig a táj legendáriuma, misztikuma: ez az amiért éppen az ősi Devon lett a minta.

Az általános földrajzi hasonlóságok² feltűnnek minden felszínes ismeretekkel rendelkező turista számára is, akik beérik azzal, hogy ez csak az egyik oldalát teszi láthatóvá az azonosságoknak.

A dél-angliai táj azonban a megtestesült fantasztikum is egyben, sok rejtély hazája, amely fantasztikus hatását telepatikus módon a zalai vidékre is átsugározza, s ez az amit ki kell találni, ami első ránézésre nem látható azonnal.

Az őstörténet sok maradványát őrzi a változatos dombvidék és a sejtelmes láp, amelyről szól a számos angolszász kísértethistória.

Összekötő kapocs a természeti hit és a kelta mítosz is, hiszen a nagy múltú kelták „őseink” voltak nekünk is.³

A Teremtő egyenlően osztott szét köztünk minden felszíni formát; mindkét helyre juttatott előnyt és

hátrányt. Angliának juttott: a tenger, a sziklás meredek part, sok zöld legelő és ligetes park, rét, láp és furcsa kőóriások... Zalának: a hatalmas, komor erdők, barna szántók, bővizű patakok, lápvidékek, források.

S mindehhez társul az eső és a köd, a ned-

ves, nyirkos közeg, melyben minden burjánzik, él és virul; a dús és változatos vegetációnak kedvenc élőhelyet teremt.

A zalai lápvidék párja a devonshire-i láp, s a kanizsai mocsár szerepelhetne, mint a grimpeni ingovány.⁴

A fantasztikum ősföldje a dél-nyugati tartomány, s a zalai testvért hű képére formálta a kelta varázsló. A burjánzó növényvilág is ezt tükrözi, amely mintha egyenesen a kelta edényekről szabadult volna el.⁵

A titokzatos zalai biovilág volt honnan örökölje sejtelmes vonását: a természet örökös metamorfózisa, igazolja a több évezredes földtörténeti változást. Hol magas hegységek emelkedtek ki, sőt vulkánok öntötték a lábát e tájon; hol tenger ringott, majd mocsárrá változott; máskor síkság terült el, s a trópusi éghajlatot jégkorszak váltotta fel. Ez egy más világ Magyarország délnyugati szegletében.

Ha a Land's End a „Világ Vége” Angliában⁶, Zala a világ közepe lehetne inkább Európa szívében.

Akármerre mehetünk, végtelennek tűnő természeti formák sorába ütközik bele az emberi szem. Ismerős és mégis ismeretlen, sok tekintetben talán még ősi vidék, ahol Pán szelleme se halt ki minden részen. Helyenként teljesen érintetlen, vadregényes vidék.⁷ Ez benne a szép, hogy olyan emberközeli, s mégis érezzük, próbál elzárkózni a barbár civilizáció elől. Ez a vidék nem bővelkedik a történelmi emlékekben, nem maradtak fenn jelentős ősi romok, finom visszafogottságával fogja meg az embert, csak maga a táj hatásos. Nem túl látványos, nem dekoratív, nincsenek egzotikus pálmafák, trópusi növények, nincs tengerpart, sziklás hegyek, „luxusmediterránium”. Mégis jellemző egvedi arculata: személyisége van.

Azzal is különlegessé tud válni, hogy meglegszik azzal, amije van: dombok és dombok, lankás hegyoldalak, völgyek, erdők, források, tavak, lápvidékek, szántók, rétek, szőlőhegyek, patakok.

És mégis sejtelmes ez a táj: a titokzatosságában rejlik egzotikus varázsa, mert Janus-arca van, de ezt nem láthatja mindenki, csak aki hisz a csodákban...

Ha tipikusan angol vidéket akarsz látni, ne menj Cornwallba⁸ — áll egy angol útikalauzban —, de ha nem mész el, elmulasztod Britannia egyik legizgalmasabb megyéjét. Ugyanezt a jótanácsot megfogadhatjuk Zalával kapcsolatban is,

mert nem tipikus, de sokszínű és hangulatos, aki nem látja, egy élményteli fantasztikus utazásról is lemarad.

De az átutazónak alázatos lélekkel kell ide érkeznie, felkészülve arra, hogy megértse a vidék egyéniségét, pillanatnyi hangulatához alkalmazkodjon, felfogja az üzenetet, de legalábbis, hogy elfogadja a megmagyarázhatatlant, a kiismerhetlent.

Itt nincs helye a kétkedésnek!⁴ Aki nem néz a felszín alá, itt sem lát többet szürke domboknál, vizes szántóknál, ködös lápnál.

De aki elidőzik itt, az furcsa meséket hallhat a lidércfényekről, melyek csalóka jelként adnak útmutatást régi kincsekről a mocsár felett...

Láthat egyszarvú boszorkányokat, a mesék, babonák tárháza kifogyhatatlan. Megjelennek a lúdvercek, a szellemek, rontók és tündérek, a láp felett imbolygó kísértetek, garabonciások, sárkánykígyók és a titokzatos tüzesember... És ha tovább álmodunk visszautazva időben és térben, távolabbi párhuzamként eszünkbe juthat önkéntelen a hasonló táj kínálta számos mese és rémtörténet, a mocsár sugallta angolszász kísértetvilág, a primitív népek természetimádó animisztikus mondái s a kelta legendák.

És ha jól fülelünk máris hallhatjuk Tregeagke⁹ földöntúli kiáltásait valahonnan a völgyből, amint a mocsarak felett menekül az ördög kutyái elől...

Ezek után joggal vethetjük fel a kérdést, vajon válalkoz(hat)na-e az idegen, aki jól érzi magát egy kényelmes, meleg szobában, hogy egyedül éjszakázzon a fagyos ködben egy olyan tájon, amelyet erős mitikus szálak kötnek a legendateremtő múlthoz, az ősi hitvilághoz, ahol még élnek a régi kísértetek, s újra feltámadhatnak a holtak.¹⁰

Vigyázzunk! Most derül ki, hogy a régi meséket nem intézhetjük el egyetlen kézlegyintéssel.

A szigetlakó kelták, a legendák kedvelt tájai: a vadregényes angliai dombvidék, a festői North és South Downs¹¹, az ősi devoni mocsárvidék és Cornwall vad sziklái, Salisbury fennsíkjá; melyeket a rémregény-írók, mint Le Fanu, Machen, James vagy Lovecraft is előszeretettel örökítettek meg fantasztikus írásaikban — a lélekhordozó táj mindig hálás téma volt —, mindez a sok-sok fantasztikum, melyet Dél-Anglia nyújtani tud, bármilyen hihetetlen, de megtalálható nálunk is.

Igen! Zala a talányok vidéke, a titkok hazája. Egy „lényies” táj. Az ős Devon szelleme lebeg a zalai dombok felett. Észrevehetően megváltozik a táj jellege ahogyan a „Magyar-tengert” magunk mögött hagyjuk, egy csapásra változik meg a vidék.

Hirtelen előttünk teremnek, előugranak — mint egy varázslat — a dombok vonulatai, a lankás völgyteknők, a száraz rétek és vizes lápok, mint egy szépen berendezett kiállítás, egy mesterséges növénytakaró.

Mint egy változatos tarka felvonulás, olyan az egész. Őrt álló bokrokkal; kicsi törpe alakokkal elől, hatalmas védelmező fakísérettel hátul; míg a mögöttük elterülő dombok lustán terpeszkedő földhal-mok.

Mintha minden a mi fogadásunkra sorakozna fel, miközben mindegyik kíváncsian tolokodik előre, közelébe az útnak; úgy tűnik, mintha felénk fordulva mind közeledni akarna. Üdvözölnek egy új világban.

Mindegyik formában van valami lényies: arcuk van, alakjuk, kezük-lábuk; különböző testhelyzetet vesznek fel, élnek és mozognak.

Kinövésékként hatnak a szélhordta homokpúpok a föld hátán, fekvő púposteve karavánhoz hasonlítanak, ahogy lágyan ringatóznak a vizes lápon.

A dombok mellett nagy mélyedések, kivájt teknők sora, mintha csak egy játékos kéz keverte volna össze a földrajzi formákat, és a kivájt teknők hiányzó részéből gyúrta volna meg a dombságot.

A táj szépsége főként ennek köszönhető: a vad dombhegyek váltakozásának, amelyek bárhol a világon csak apró dombocskáknak számítanak, s itt mégis igazi hegyek: óriások...

A különlegességet még csak fokozza a patakok, folyók szivárványos völgye, a csöndes tavak, alacsonyan ülő felhők harmonikus együttese; s helyi specialitásként kapunk egy kis ködöt és sok csapadékot, amire a nedves klíma alapján akár úgy is asszociálhatnánk némi ironikus túlzással, hogy ez a táj az „esők és a ködök hazája”.¹²

Különös vidék ez, más mint az ország egyéb területei, összehasonlíthatatlanul más. S mint ahogy Conan Doyle hőse áradozik szülőföldjéről a Sátán kutyájában — „Jókorá darabot bejártam a világból... de ilyen táj nincs sehol...”¹³ —, úgy gondolhat minden zalai, jó lokálpatriótaként a megyéjére.

Mit érdemes megnézni a megyében, vetődhetne fel ezek után a kérdés.

Ha óslakos zalait kérdezzük meg, éppolyan tanácstalanok leszünk, mintha magunk vállalkoznánk egy felfedező útra. Mindenki mást ajánl.

Isten háta mögötti eldugott falvak: igazi zsákutcák, illatos fenyveserdők, elhagyatott lápvidékek, ahol a magány kísért, virágos rétek, üdítő halastavak, gyógyforrások, romok, szőlőtermő hegyek ásitó borospincékkel, mosolygó gyümölcsöskertek, arborétumok.

Egy biztos, itt nem szabad csak a főútvonalakhoz ragaszkodni, mert ez esetben elmulasztjuk a lényegi látnivalót (ne felejtjük el, hogy ennek a tájnak lelke

van). És még egy jó tanács! Nem feltétlen kell bemeni a városba, mert az igazi érdekességeket a természeti környezet nyújtja.

Fel hát a túracipőt, és irány a szabadba! Kősziklaszurdok, óriási tölgyfák, garmadabuckák sora, fás legelők, égerlápok, völgylabirintusok, vizes rétek, csobogó, tiszta vízű patakok, famatuzsálemek: a természet ezernyi csodás remekműve, ősi formája. Több mellék- és földút, kitaposott ösvény. Bemérészkedve a sűrű kísérteterdőkbe máris úgy érezhetjük magunkat, mint Aliz a Csodák Országában. Az út kiszélesedik, hirtelen kanyargóssá válik, majd hullámszerűen emelkedik és süllyed, mint szellemvasút egy vidámparkban. Gazdag és dús növényzet tenyészik mindenhol, és víz, víz mindenfelé.

A barna szántók és a homokdombok spártai egyszerűsége, kopár tájai után a parkerdők és fás ligetek, rétek haragos zöldje engesztelik ki az átutazót.

Az avarban megbújó, mozdulatlan varangyokat akár száraz falevelnek nézhetné az ember, míg a fák, bokrok élő alakok kontúrjaiban derengenek. A köd pedig külön fogalom, a nyirkos pára fenséges, ahogy beteríti, gyapotruhával borítja a bozótos tájat.

Mikor a nap alábukik a látóhatáron, és fogy el a fény, a táj képe is megváltozik. Ami csak szép volt idáig, megnyugtató, vagy éppen különös és érdekes, a sötétség csendjében izgatóvá válik, tele félelmetességgel. A láp fölé szállnak a pogány szellemek, a tejfehér ködkísértetek, s hajnalig birtokba veszik a tehetetlen vidéket.¹⁴

Ekkor fedezzük fel, hogy a zalai dombok élnek. Szinte százkarú polipként éled fel a természet álmos lustasággal, színesedik, lélegzik, és elkezd élni sejtelmes, ragadozó világát éjszaka.

S ha komolyan vesszük Saki (H. H. Munro) kijelentését — „Úgy tekintett a vidékre, mint valamire, ami a maga nemében nagyszerű és hasznos, de ami nyugtalanítóvá válhat, ha túlságosan belefeledkezzünk”¹⁵ —, máris helyben vagyunk; s képzeletünk-

ben minden alakot ölt, feléled, különös fantázialényként a táj minden eleme életre kel.

Mindenhol növényállatok és állatnövények, kelta keveréklények; mindenben élőlény tűnik fel. A nagy fák hatalmas szellemek, düledt szemeket meresztenek; durva, érdes törzsük őshüllők vastag bőre; szárnyas, madárfejú istenek, s más furcsa teremtmények lesnek ki a szakadékokból és sziklarésekből.

A domboldalakra görnyedt háttal támaszkodnak a tagbaszakadt óriások és melák szörnyetegek, indulnának a tóhoz, hogy szomjukat oltsák, de kősziklavá váltak, így moccanni sem tudnak.

A kúszónövények növekedése szemmel látható, mind ízeltlábú rovarra hasonlít száraz gallylábakkal.

Fiatal indákat hajtanak a földből előmászó erős gyökerek, csápoknak látszanak, amelyek könnyen megfojthatnak.

S állati testrészek ismerhetők fel másban is: szőrös fejek, sok apró csillogó bogárszem, ízelt lábak, nyúlványok, gyöngyházfényű, hárttyás szárnyak vergődnek a levegőben, csontágak, kintivázak, kékeszöld rovarhasak és -hátak hemzsegek az avarszönyeg alatt; ott ahol a sok millió apró szőrös láb idegesen futkároz. A kis cornwalli manók undok éjjeli bogarakká jelentéktelenednek itt, akik átok és vér helyett ma már beérik a természetjáró vándor megijesztésével is.

Ez egy olyan táj, ahol a vízben álarcos lények úsznak, a tavak körül karcsú tündérek, mikroszkopikus „pteranodonok” köröznek a levegőben, s a kísértetek denevérek formájában garázdálkodnak. Az „ember-evő” erdőkből pedig időnként láthatatlan, titokzatos élőlények hada tör elő, oszon ki, ha nincs veszély, hogy erős lábakkal tapossa le a veteményt, és legelje le a termést óriási, éhes szájjal az őrizetlenül hagyott földeken.

És a láp a legfantasztikusabb mind között, gazdag, ritka növényzetével egy utolsó ősi világ, igazi tündérvár. Rejtélyes dinamizmusában van valami nyugtalanító, valami ősi vadság: kanyargó vonalak-

ként nádfélék bujasága tör elő a víz alól, hadonászó kezékként, mintha az élőket akarnák lehúzni a mély iszapba.

Mi minden történhetett itt a múltban: sok fantasztikus eset, vérfagyasztó bűncselekmény, rituális szertartás, kultikus emberáldozat helyszíne lehetett. Vajon a mocsár hány áldozatot fogadott el a barbároktól, hány „Tollundi férfit”¹⁶ zárt magába a tőzeg az ősi időkben?

A tájból primitív maszkok tűnnek elő egy-egy pillanatra, néha komikus, máskor vésztiósló pillantással, s a fura póknövények ijedten pislognak a rájuk tévedő fénysugárban. Pókhálós emberfejek nyújtogatják a nyakukat a lápon, liános fűzfabokrok, olyanok, mint a mese kővé vált óriásai, lilafehér virágokkal vannak telitűzdelve, mint valami ormóttan hajzuhatag, s ha vihar van, a süvöltő széllel viaskodnak.

Itt minden összefügg egymással, a vízi világ növényei láthatatlan kacsáikkal összekapaszkodnak a víz alatt, a mély iszapban, s így e titkos kapcsolat az avatatlan szemek előtt rejtve marad.

Az elszáradó gyökerek, száraz göcsörtös ujjacskákat formálnak, irtózatossá tűnnek akár a nyomorék végtagok, mint ahogy a fejlődésben visszamaradt púpos öregembernek látszó törpe bokrok, cserjék is visszataszítóak, amint girbe-gurba kezeikkel minden irányba elnyúlnak, és a mozgó élőlények után kapkodva igyekeznek bennük megkapaszkodni, hogy végre ki tudják szakítani magukat örök vizes otthonukból, a lápi kísértetvilágból, amelybe a lábuk mély gyökeret vert. A domboknak szemük van. A kis zombékok a lápvidék szellemei, szinte ugrálnak a süllyedő lábak alatt. Az egész vidék harapós, nagy fogakkal viczorog a nádas. Gyökerek csúsznak-másznak a vízen, mint aranyárga vízisiklók, keccesen halnak tekeregnek, láthatatlan kötelet csomózva a felettük elhaladó finom lábakra.

Félve lépked a gyanútlan vándor is a nedves lápon, és jól teszi ha óvatos, mert a bokrok suhogása

visszhangozza a rettenetes égi jóslatot, és fülünkben csengenek Coleridge versének figyelmeztető sorai, aki

„magányos uton halad
— a szíve fél, remeg —
s ha hátratekint szaladni kezd
s többé nem állana meg,
mert tudja: mögötte iszonyatos
ördög fut és liheg.”¹⁷

És miért ne fordulhatna elő, hogy ezen a tájon találkozunk gonosz szellemmel, ősmánókkal, vagy

szárnyas kísértetekkel. Könnyen errefelé tévedhetnek a kegyetlen „vörössipkások”¹⁸, akik csak arra várnak, hogy újra belemártsák a sapkájuk hegyét az eltévedt vándor friss vérébe. S talán a dombok sem a természet műve, a legenda szerint

akkor keletkeztek, mikor az ördög kiszórt a határba egy nagy zsák földet.

Még őt magát is megláthatnánk talán, amint koromfekete pofája vigyorogva kukucskál ki a sűrű lombsátorból. A barna szántókon pedig tündérek táncolnak éjszakánként, és felég a vetés a földeken, amikor az átok beteljesül...¹⁹

S az erdő sem különb. A félelmetes „Zöld Ember”²⁰ is ugyanezt az üzenetet hordozza magában: szellemekkel van tele.

Kivel ne fordult volna még elő: egyedül járta az erdőt, egymaga barangolt. Már mélyen bent volt a sűrűben, mikor mögötte zajt hallott: avarzörgést, lépteket... Ereiben megfagy a vér; megfordul, s tüzes szempárok villannak rá a fák közül — talán ártatlan bagolyé, aki viszont — mint tudjuk —, a sötétség birodalmában a boszorkányok társa, félelmetes alvilági állat, karbunkulusként csillogó szeme hívja az embert a halálba.

Ezek után nem csoda, ha sietősre fogja a lépteit a kiránduló, s bár az erdő szelleme megbabonázza, siet, fut, menekül tőle. S ha kiér a levegős tisztásra, a szabad ég alá, örülhet.

Ez az ismerős érzés kerít hatalmába mindenkit, miután a bosszantó paranoiás megszokás tényét a híres zalai erdők sem cáfolják meg.

Börtön az erdő, mely elcsal, körbezár, befon és megfojt. S ezen az sem javít sokat, hogy tudjuk, csak ártalmatlan élőlények, ismerős állatok tömege álcázza magát vele. Nyáron is félhomályos, igyekszik kizárni minden fénysugárt: a felül összekulcsolódó ágak óriási Vénusz légyecsapójaként hatnak, amelyek elveszejtik, elemésztkik a bennük tévelygő, nyugalmukat megtörő hitetlen betolakodót.

Az erdő sok rémtörténet ihlető színtere: a csillogó, vad, tüzes sárga szemek rejtőzködő farkasemberek és más „hibrid” szörnyek bűntanyája, találkahelye.

Itt Zalában ezek jelentik az ősi legendát, ahol minden átlép a valóság és a képzelet közötti határon, s a természetfelettit és fantasztikumot a realitással mossa össze az álomszép környezet.

A mágia, a delejezés, az állati magnetizmus hitét kell, hogy felerősítse mindenkiben a lélekhordozó táj képe.

És az álom még az erdők nyújtotta veszedelem után sem ér véget.

A kísérteterdőből menekülő a szabad ég alatt újabb csodákkal találja magát szemben. Alá nézve a völgybe, a lápi rét várja „húsevő” növényeivel, hipnotizál ezernyi színével. Felpillantva az égre, a felhők hihetetlen hasonlósága a démonokkal és szörnyállatokkal döbbsenti meg.

A sok úszó, fantasztikus lény izgalmas, ahogy az acélkék égről lóg lefelé. Szinte eidetikus képekként éljük meg, mint a gyermekmesék világába beférkőző borzalmat, ahogy a képzeletünk szárnyra kap, s rengeteg fantáziálény

bukkan elő a semmiből, egy idegen dimenzióból.

A felhőlények mindegyike más és más: ősz szakállú, torz remete, fehér tejszínhab ruhában, szinte elérhetnénk, félkönyékre ereszkedve bámul le a völgykatlanba. Más-

hol ugrásra kész vadállatok lobogó sörénnyel, egyszemű démonok, fej nélküli istenlovak, kacsafigurák és vadkanok lebegni látszanak sokat sejtetve. A tollas galambok vattacukorból vannak, s hatalmasnak tűnnek, mellettük felpüf-fedt bárányok és denevérfejű kutyák kergetőznek egymással. Sokféle bizarr ismerős-ismeretlen forma, folyton alakot változtat, mire úgy vélnénk, hogy felismerünk valamit, már új alakban látjuk viszont.

Mi minden titkot őrizhet magában még ez a vadregényes táj? Most már bárki elhiszi talán, hogy elég rejtélyes, és ha visszamegyünk az időben, feltámaszthatjuk a régi isteneket is akár és a hőszokat.

Régi eltűnt korok kultúráit hordozza magában a föld belseje. Sok különöset, furcsát vésett bele a történelem. Egykori civilizációk nyomairól regélhetne: mikor még a kelták uralták a vidéket, a rómaiak, hunok, gótok lábai taposták a lápi szigeteket, s a lankás hegyoldalon a harcos longobardok zúdultak le a rétre, a pogány avarok igázták le a kortárs törzseket.

Ha gondolatban eltávozzunk az elemi környezettől, rögtön a régi idők kultúrái jutnak eszünkbe, az ősi korok szakrális rituáléit őrzi itt az éteri levegő, a nemes vidék földje.

És bár ez a táj nem dúskál az ősi emlékekben, titokzatos építészeti kegyhelyekben, szentélyekben: nekünk nincs Aveburynk, Stonehenge-ünk, Silbury Hillünk²¹; itt nem magasodnak a sziklaszirtek: megalitok és obeliszkek. Itt nem kapunk egyértelmű utalást a történelem előtti idők égi szellemeitől, a vaskori istenektől, mint Anglia egész területén, ahol minden kőkörön, kereszten, ősi mezőn és szántón Merlin²² érintése érződik. Ennek ellenére egyszerűsége nem vesz el a titokzatoságából, inkább hozzáad.

Hiszen, ahogy egy fotósnak is többet jelent a fekete-fehér fotó művészete a mind tökéletesebb kifejezésére, úgy érezhetjük mi is, hogy itt sem kellene a direkt dolgok, az agyonmagyarázás, a „körítés”, így nagyobb tér marad a fantáziának. Ott, ahol az utak eltűnnek a mocsárban, és a gyűlölt civilizáció nyoma: a villanyoszlopokat elnyeli a föld nyomtalanul²⁵,

nem kell más bizonyíték a Földisten léteire, az élő természet létezésére, világos jelzést kapunk ezáltal: ez a vidék csak pogány szentélyt tűr el magán.

De a képzeletnek nem szab határt semmi; jól fel-

idézhetjük ezek alapján ezen a tájon is a régi időket, a menhireket és dolmeneket, amelyek a zalai dombokra vetítve emelkednek a csillagokig fel.

Az ősi természetimádó kövek, örök maradványként XXI. századi kegyhelyek lehetnének e vidéken, ahogyan

intő jelként felmutatnak az égi transzcendens világba, emlékeztetve rá mindenkit, hogy volt idő mikor a természet egyedül uralkodott.

...És míg a cornwalli hegytetőn szertartásra szólít fel a bárd, a völgyben lenn felgyulladnak az áldozati máglyák²⁴; akkor itt Zalában megered az eső, vihar jön, és falat alkot a köd, villámlik és mennydörög. És kísértetek találkoznak össze lent a földön, hol a druidák még visszajönnek néha, újra fölvirágozik a fejkultusz, s a szertartásokon a vatesek²⁵ vérből jóslanak...

Ma ez a terület semmit sem árul el a régi időkről, gyanúsán nyugodt a felszín. De megmaradtak a tölgyerdők néma tanúknak; bölcs hallgatással őrzik a titkot.

A jól ismert tölgyesek, mint lélekraktározó rengeteg, ahol a „szent ligeti” szálfák érdes, kemény törzse egy-egy druida szellem rejtekhelye, az egykori varázslók reinkarnációjaként jelenik meg.²⁶

Mindezek után elgondolkozhatunk, elmélkedhetünk azon, hogy mennyit ér és mit jelent a múlt, miért lett barbár a panteisztikus kép, amit az ősnépek egykor őszinte hittel ápoltak.

A régiek tudnák csak elmesélni, mit jelent e táj; az egyszerű emberek véleménye a fontos, akik hajdan még a nagybetűs természetben laktak kint. De jó is volna néha vissza-

menni a múltba! Eldugott falvakat kellene felkeresni, beszélgetni az ott lakókkal, felkutatni elfelejtett emlékeket, feleleveníteni egykori titokzatos eltűnéseket, bűneseteket, ásni régi korok nyomai után, keresni furcsa tárgyakat, kincseket, rekonstruálni a hősi időket, az ősi természeti állapotot élni újra...

És most jelenleg milyen állapotok uralkodnak?! Tapasztalhatjuk, mi maradt meg a legendás őstermészetből napjainkra.

Hogyan fogy, mint a telihold sarlóvá, pusztul, agónizál, de még nem annyira fontos, hiszen nem feltűnő a lassú halál, nem látjuk.

Kínlódik a föld, és a kísértetek egyre kétségbeesettebben járnak vissza a múltból, hátha egyszer mégiscsak észreveszi valaki (a csendes haldoklás pedig egyre folyik).²⁷ Helyenként hatalmas olajkutat

meredeznek több méter magasan, mint sötét földi szellemek, messziről látszanak a Város határában, az élő természetbe nyúlnak hosszan. Régóta itt élnek, megszoktuk, senkit sem zavarnak. Szinte harmonikusan illeszkednek a tájképbe, ahogyan szigorú konstruktív alakjuk hidegen simul bele a zöld és rozsdabarna dombkaréjba.²⁸

Mély szúrt sebet ejtenek a föld puha felszínén a fúrótornyok, amint a domb gyomrába hatolnak, s a sebből „fekete vér” szívárog fel a fényre, ömlik a mélyből, s azok szívják mohón, mint a vámpírok.

Ez a fekete arany: az olaj. Egy kézzelfogható, tapintható materiális múlt, emlékeztet újfent a természeti őserőre, a monolitikus ősuralomra, a pogány mítoszra.

És a Város csak egyre nő, terjeszkedik, mint valami érzéketlen démon, parazitaként élősködik, a természet, a föld életnedveit szívja pióca módjára.

Szorgalmasan gyilkolja a még viruló zöldet, acélos gyökerei behálózzák a vidéket, s a környezetbe hánnya vissza emészthetetlen, bűzös salakanyagát, az életnedvekért cserébe. Így válnak élővé a „halott dolgok”: élettelen tárgyak, fogalmak; s tűnnek el, szűnnek meg, semmisülnek meg az ősi eredetű korok.

Mert hiába volt előbb az ősföld, a természet, a táj maga, az erősebb győz — farkastörvények uralkodnak!

Súlyos bűnöket látott már ez a táj, s nem adhat rá feloldozást semmi sem, az animisztikus hitek főszeplőit: a folyó, a fa, vagy a hegy szellemeit ma már nem lehet áldozatokkal kiengesztelni.

Jó lesz, ha végre felismerjük, hogy a természeti környezet nem melléktermék, nem tárgyasult másodrendű dolog. Minden amit körülöttünk látunk elvont, komplex szimbolikája van; ez az élet forrása, központja: az eredet és a múlt, amely földöntúli hatalommal ruházta fel ezeket a látszólag élettelen megvalósulási formákat.

Ahogyan a kelták is hittek abban, hogy Janus-arcú isteneik a túlvilágról visszanéznek az élők birodalmába és egyszerre uralkodnak élet és halál fölött, evilágon és síron túl; úgy kellene, hogy hatással legyünk a jövőre mi is, azért, hogy ritka természeti kincsünk örökségét megőrizzük az utánunk következő generációknak. Mert elődeink fönről látnak, s majd egyszer még visszatérnek a földre, hogy számon kérjék rajtunk, mit tettünk ősi földjünkkel.

És ha holdvilágos éjszaka a dombok és fák között sétálva a garabonciások és tüzesemberek társaságában észrevennénk Cormeliant, Tregeagke-et, és Cernunnost, Moddy Dhut, Wild Huntsman Wotant vagy Fekete Shuckot²⁹, ne csodálkozzunk, és ne ijedjünk meg tőlük, mostantól ők is a tájhoz tartoznak.

S ha holdfényes éjszaka a ködkísértetek eltakarják a holdat, nem véletlen az sem: a táj sajátossága mindez, ez idézi elő a szellemképeket, s kényszerít minden embert a fantasztikus víziókra.

Becsüljük tehát meg szűkebb hazánk, a zalai táj legendáriumát, mert ha megfelelőképpen tudjuk kontrollálni cselekedeteinket, s végre ellen tudunk állni tékozló természetromboló hajlamainknak, talán nem kell megérnünk, hogy rejtett értékeink elveszenek, kivesszen az ősi hit és hagyomány. Talán akkor az istenek is megbocsátanak majd és elkerülhetjük a „világ végét”, vagyis azt, amitől a kelták a legjobban tartottak, hogy „egyszer még az ég a fejünkre szakadhat...”

Irodalom

- A múlt születése: Az őskori Európa. Helikon, Bp., 1990.
 Angolszász rémtörténetek. Pallas Lap- és Könyvkiadó, Bp., 1988.
 Az átok (walesi mese). In: Benedek Elek: Arany Mesekönyv. Kriterion, Bukarest, 1975.
 Bailey—Seddon: A Föld őstörténete. Holló és Társa, 1996.
 Cavendish: Démonok, kísértetek, szellemek. Magyar Könyvklub, 1995.
 Doyle: A Sátán kutyája. Móra, Bp., 1966.
 Farkas Henrik: A legendák állatvilága. Natura, 1982.
 Kanizsai Enciklopédia. B. Z. Lapkiadó Kft., 1999.
 Mátyás István: A kiásott múlt. Móra, 1989.
 Molyneux: A megszentelt bolygó. Helikon, 1997.
 Nagykanizsa Városi Monográfia I. 1994.
 Ősi kultúrák, születő államok (A kőkorszaktól a keltákig). Larousse: Új Képes Történelem. Officina Nova, 1995.
 Szabó Miklós: A kelták nyomában Magyarországon. Corvina, 1971.
 Szabó R. Jenő: Nagy-Britannia és Észak-Irország. Panoráma, 1972.
 Zala megye kézikönyve I. kötet. Ceba, 1998.

Jegyzetek

- ¹ Grófság Nagy-Britanniában a Cornwall-félsziget felett. Erről kapta a nevét a Devon földtani időszak (a paleozoikum középső szakasza). Ekkor indult meg döntő módon a szárazföld meghódítása a növényvilág által. Gazdag vízi növényzet jellemezte. Legfejlettebb növényei: a mocsárserjést alkotó őscserjék. Az időszak végén már fák és magasabb növények is éltek. Az élővilág fejlődése a legősibb kételtűekig jutott el.
² Kissé leegyszerűsítve, hasonló felszíni, éghajlati és csapadékviszonyok: enyhébb tél, hűvösebb nyár, sok csapadék, a napsütés évi óraszám alacsony, gyakori köd, változatos dombvidéki felszín; nagy lápi területek. Talán a legjellemzőbb különbség, míg Angliában több a zöld rét (az erdő pótlására) Zalában a hatalmas erdők és szántók barnája dominál.
³ Zala első ismert etnikumának lakói a kelták voltak (Ír. e. III. sz.), akik hatalmuk csúcspontján az egész európai szárazföldet átfogták. A „szárazföldi kelták” a népvándorlás idején letűntek a történelem színpadáról (előbb csak beolvadtak más népekbe; romanizálódtak stb. majd végleg

kihalalt), Pannónia feladása után már ki sem lehet mutatni a magyar lakosságban. A „szigeti kelták” falusias jellegű életmódjuknak köszönhetően sokáig meg tudták tartani az önállóságukat, azáltal, hogy az új törzsek (brit, szász, jüt) betörésekor a sziget északi és nyugati részére szorultak, és több száz évig élhettek háborítatlanul.

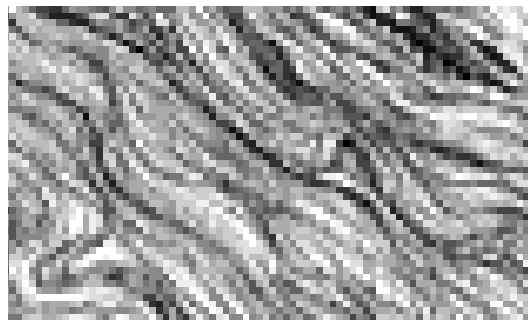
- ⁴ Lásd DOYLE, Sir Arthur Conan: A Sátán kutyája (Dartmoor mellett). Kanizsa a század eleji lecsapolásig mocsártenger volt.
⁵ A sokszínű, változatos növényvilágra jó bizonyítékot szolgáltat egy egyszerű statisztikai adat, miszerint csak Dél-Zalában 1530 növényfaj él — sok ritka növény is —, ami az országos fajoknak a kétharmadát jelenti. A 180 hazai vadon termő gyógynövényből itt 152 van jelen.
⁶ Anglia legnyugatibb csúcsa — kiugrás a Cornwall-félsziget délnyugati csücskén („A Föld Vége”).
⁷ Itt konkrétan a lápi területekre gondolok, ezek még nagyrészt megőrizték természetközeli állapotukat, különösen szép a Zalakomári Madárrezervátum.
⁸ A Cornwall-félsziget az egyik terület, ahová a szigeti kelták visszaszorultak Dél-Angliából, az új hódítók elől, a rómaiak sem jutnak el ideig. Ennek következményeként hatalmas legendavilág (mítosz, babona és mese) marad fenn a népi emlékezetben.
⁹ Cornwalli legenda gonosz rosszindulatú manója.
¹⁰ Göcsej vagy Hetés sok szempontból archaikus terület volt. Sokáig élt itt az elzárt falvakban a régi hiedelemvilág. Mivel az emberek ritkán jutottak el orvoshoz, a közelmúltig fennmaradt a népi gyógyászat, a kuruzslás a ráolvasással, babonás szokásokkal együtt. A polgárosodás az országnak ezt a táját érintette meg utoljára, de akkor radikálisan. Az olajipar beindulásával (1937) a népi kultúra is gyors pusztulásra ítéltetett.
¹¹ Délkelet-Anglia összefüggő dombvidéke (északi és déli dombság) London alatt húzódik a déli tengerpartig. Ennek a tájnak az angol Turner volt a festője.
¹² Anglia közkeletű elnevezése az eső és köd hazája: téves közfelfogás, itt sem mindig és nem mindenhol érvényesül ez a barátságtalan jellemző. Zala területén is elég gyakori a köd (különösen a „talaj menti”), a völgytalpakon alakul ki, főleg átmeneti időben. Ennek a csapadékos klíma, a domborzat és a talaj az oka elsősorban.
¹³ DOYLE, Sir Arthur Conan: A Sátán kutyája. Móra Könyvkiadó, Bp., 1966, 69. p.
¹⁴ Témánkat is tulajdonképpen egy, illetve több köddel összefüggő konkrét élmény ihlette. Átmeneti időben lehet megfigyelni a mélyen fekvő völgytalpakon a sűrű, több részre szakadozott ködfelhőket, amik néhol érdekes figurális alakokká állnak össze. A talaj felett 20—30 cm magasságtól több méter vastagságban lebegnek, és a vonatból ezek a „kísértelvények” mozgásban látszódnak.
¹⁵ SAKI (Hector Hugh Munro): angol rémtörténetíró. Lásd. Pán bosszúja. In: Angolszász rémtörténetek, 75. p.
¹⁶ A legjobb állapotban megtalált „mocsári hulla”. Tollund (Dánia) tőzegmocsaraiból került elő. A vaskori férfit, a nyakán lévő kötéllel fojtották meg. Valószínű, hogy kultikus emberáldozat lehetett (talán a „szent forrás”-nak szóló kelta áldozat...).

- ¹⁷ COLERIDGE, Samuel Taylor: Rege a vén tengerésztől.
- ¹⁸ Bosszúálló gonosz törpék a kelta mesevilágban, a skót űrtornyokban állnak lesben, s gyanútlan áldozatokra várnak.
- ¹⁹ Kelta legendák, meseelemek közismert walesi, ír mesékből.
- ²⁰ Természeti szellem, akít a köztudat Európa erdőségeivel azonosított. A középkorban volt a legnépszerűbb (Angliában: Jack in the Green). Általában szarvakkal a fején és levelekbe öltözött ábrázolták, esőcsináló képessége volt.
- ²¹ A dél-angliai Wiltshire újkőkori titokzatos építményei. Megdőlt az a régi feltételezés, hogy a Salisbury-fennsíkban található Stonehenge a kelta druidák alkotása lenne. És ha ismerték és használták is kegyhelyként, jóval korábban élt népek hozták létre. Más történelem előtti műemlékhez hasonlóan az újabb kutatások az ősi britonoknak tulajdonítják, akik már jóval a keltákat megelőzően jelen voltak Anglia déli részén.
- ²² A „nevesített” druida varázsló az Artus-legendában.
- ²⁵ Nemrégiben történt egy mulatságos eset ezzel kapcsolatban, mikor a Nagykanizsa—Balatonszentgyörgy vasútvonal villamosítása készült. A beásott vezetékoszlopokat félkész állapotban hagyták ott a munkások a munkaidő leteltével, s mint akik jól végezték dolgukat hazamentek. Akkor lepődtek meg azonban, amikor másnap tapasztalták, hogy az összes oszlop egytől egyig eltűnt. Mindenki lopásra gyanakodott — ami nem lenne meglepő más esetekben —, itt azonban a talaj tréfálta meg a vendégmunkásokat, mivel az agyagos föld megsüllyedt és magába szívta a súlyos tömeget...
- ²⁴ Cornwallon is hanyatlóban van az ősi kultúra, de mindezek ellenére ma is megünnepeli egy szülebb réteg a nyári napforduló idejét (június 24.), az Ősi Cornwall Társaságának Szövetsége pedig ugyanúgy végzi szertartásait, mint a régi kelta időkben (természetesen állat- és emberáldozatok nélkül). Sőt az egykor kihalt corni kelta nyelvet is újra életre keltették a tudósok a XX. században.
- ²⁵ Kímutatták, hogy a pannon augurok (római jóspapok) a Kr. u. III. sz.-ban szintén kelta papi réteghez tartoztak. De ez nem azt jelenti, hogy a korai császárkorban betöltött druidizmus folytatása lenne ez, inkább azt, hogy vatesek rejtőztek e név alatt (tehát a tulajdonképpeni jóspapok, akik az áldozati szertartásokat végezték). A druida magasabb társadalmi réteg volt, filozófus, tanító, az ifjúság nevelője.
- ²⁶ A druidák neve a kelta „deru” tölgy(fa) szóból származik. Kultikus szertartásaikat is a „szent tölgyfaligetekben” végezték — a magyaltölgy fagyöngye jelentős szerepet kapott a szertartásokban —, és hittek a lélekvándorlásban. Zalában hatalmas erdőterületek vannak: az őshonos fafajok között jelentős arányt képvisel a tölgy is. (Magának a megyének az erdőszültsége egyébként 28,7%, messze meghaladja az országos átlagot.)
- ²⁷ A mocsarak vég nélküli lecsapolása által veszélybe került a gazdag növény- és állatvilág, amelyeknek életteret adott. Ez a biológiai lánc megbomlásához vezet: több növény- és állatfaj halt már ki, illetve ritka lett. Az erdők pusztulása is megkezdődött már. Az erdőszültség mértéke az utóbbi 50 évben feléről egyharmadára csökkent, a telepített új erdők minősége pedig meg sem közelíti a kivágott régi

erdőket. Ehhez még hozzájön az ipari, mezőgazdasági és kommunális környezetkárosítás, ami a természetes pusztulást csak jobban segíti.

²⁸ Az olajipar beindulásakor (1950-as évek második fele) a civilizáció betört a kis, zárt falvak („szegfalvak” stb.) életébe is, hátrányos hatásaival együtt, és hozzájárult a helyi hagyományok a hitvilág kiveséséhez.

²⁹ A kelta mesevilág alakjai: Cormelian — cornwalli óriás, Cernunnos — a kelta szarvasisten, Moddy Dhu, Fekete Shuck — rossz előjelet jelentő fekete kóbor kutyák (halált hirdető „fantomkutyák”) Angliában. W. H. Wotan — a szelek és halottak istene, a pokol kutyáinak vezére, Dartmoor környékén Sir Francis Drake-nek hívják őt. Ezek, és a hozzájuk hasonló babonák ihlették meg Conan Doyle vérfagyasztó történetét a Sátán kutyájáról...

Utómegjegyzés

A kelta—magyar rokonsági viszony „eröltetésére” vonatkozóan itt szeretném megjegyezni, hogy ha spontánnak is tűnik az ötlet, ahogy a kelta hasonlatot felhozom, nem én vagyok az első, akinek eszébe jut ez a „rokonítási akarás”. Már az Osszián-legenda Magyarországra bekerülése után számos író, költő ihlett meg a kelta mítosz (Batsányi már 1785-ben több darabot fordított le belőle, majd Kazinczy, és azt követően Fábrián Gábor az egészét magyarította). A többi legenda összegyűjtése, megismerése után, és a régészeti feltárások során növekvő emléktanyag nyomán pedig egyre nagyobb divatba jött a kelta kultúra (immár sokadik reneszánszát éli napjainkban is). Hogy csak a legismertebb írókat, költőket említsük, akikre hatást gyakorolt a kelta téma: Vörösmarty mellett csokonai, Kazinczy, Kisfaludy, Kölcsey, Petőfi stb. Arany lírájában („A walesi bárdok”) pedig már egyenesen a magyar—kelta sorsközösség gondolatáig terebélyesedett ez a hazafi rajongás...